

# Norges politiske stilling etter folkerett og statsrett for og under dets okkupasjon 1940 - 1945.

117639

- I Norges storting har bekjent sin stilling til internasjonal politikk ved en rekke handlinger. Det besluttet
- a) 5/3-1890 å sende en adresse til alle stater om, at der burte opprettes en permanent internasjonal voldgiftsdomstol. Det ledet den
  - b) svenske mæcen Alfred Nobel til i 1896 å overdra stortinget å forvalte hans fredspris. *Stoff. påtok seg hverken* Adressen ble gjentatt av stortinget den 16-6-1897 og virket med til at
  - c) tsar Nicolaus i 1898 innbød til en fredskonferanse, som ble holdt i Haag 1899 og som igjen foranlediget en almindelig fredskonferanse i Haag 1907.-
  - d) Norge oppgjorde sin strid med Sverige i 1905 i samsvar dermed.
  - e) anmodet fra 1906-1908 de 4 nærmeste stormakter om å få garantert nøytralitet likesom Schweiz. Det strandet på England.
  - f) Erklærte seg nøytralt ved alle kriger mellom andre stater,
  - g) Erklærte gjennom regjeringen Nygårdsvolds forsvarsminister, Monsen, under trontaledebatten 1936, som program for sin utenrikspolitikk :  
" Regjeringen er oppmerksom på den spennte internasjonale situasjon,  
" men hele ledetråden for Norges utenrikspolitiske holdning må være  
" den tanke, at Norge hverken kan føre krig eller vil føre krig."
  - h) Gjennomførte dette program i de følgende år ved en militærpolitikk som lignet avrustning,
  - i) og ved heller ikke å bringe de forsvarsmidler, som man hadde, i slik forberedende stilling, da den nye verdenskrig fra 3-9-1939 var innledet, at disse forsvarsmidler kunde anvendes overfor en angriper.
  - j) Ga den 31-8-1939 marinen hemmelig instruks om, at der "ikke skulde settes makt mot overmakt", - tiltross for avtalen i den 5. Haagerkonv. art. 10, og den 13. art. 26 om, at det ikke er noen uvenskapelig handling av en nøytral stat å avvise krenkelse av dens nøytralitet endog ved makt.
  - k) Ga ordre i samsvar dermed til de norske torbedobåter, som lå i Jøssingfjord, da det engelske krigsskip "Cossack" den 16-2-1940 folkeretsstridig angrep det tyske skip "Altmark" der.

## Ad I. a - i.

Norge har således overfor hele verden bekjent seg bestemt enn muligens noen annen stat til det standpunkt i den internasjonale politikk, at forholdet mellom statene må ledes etter rettsprinsipper, og at rettens makt således må ~~ta~~ i stedet for maktens rett som bestemmende faktor. Det har overtatt det som sin særlige oppgave

å bære denne tanke fram til internasjonal gyldighet ved å påta seg å forvalte Nobels fredspris. Dette standpunkt var vistnokk hele det norske folks, uten hensyn til politiske motsetninger ellers. Det var begrunnet allerede i folkets praktiske interesser: Som verdens første sjøfarende nasjon har det norske folk større interesser enn noe annet, av fred mellom statene, fordi krig mellom andre stater trekker norske sjømenn og Norges flåte inn i krigens ulykker. Som en av verdens mindste nasjoner var Norge desuten allerede dermed avskåret fra å ta opp en virksomhet som kapprustning med andre. Men dette standpunkt var også støttet til hele det norske folks kulturelle bevisthet. Den berømte rettshistoriker Knud Maurer har et sted betegnet det norske folk som sannsynligvis Europas mest rettsbevisste nasjon. Det har villet hevde sin selvstendighet ut fra sin kulturbetvissthet, ikke ved å delta i den voldspolitikken som stormaktenes interesser historisk har ført til. Og det er dette rettsstandpunkt også i internasjonal politikk, Norge har bekjent seg til, framfor alt ved å hevde en nøytral holdning under andres kriger.

## II Nøytralitetens prinsipper.

a) Enhver stat er i prinsippet suveren, "selvstendig" - d.v.s. dens styre bestemmer alene over hvorledes folket skal handle, på statens område, ellers i forhold til andre stater. Andre stater har således ikke rett til å trekke nøytrale inn i sine tvistigheter. Men så lenge internasjonal politikk bestemmes ved den sterkeres ferrett, altså vold, ikke ved rettsprinsipper, er enhver stat henvist til å skaffe seg makt nokk til å verge seg mot angrep fra andre stater. Slike ønsker kan melde seg, hvis en stat sitter inne med særlige verdier, således som Boerrepublikkens gull- og diamantleier. Angriperens formål er da å erobre vedk. stat for å få tak i dens verdier. Eller forholdet kan omvendt være at den nøytrale stat er en fare for andre stater? I enhver krig ønsker begge parter å holde krigsskueplassen utenfor sine grenser. På det punkt er de krigførende enige mot den nøytrale. Dermed oppstår også den fare for hver av de krigførende, at den annen part vil komme ham i forkjøpet for å sikre seg de bedste posisjoner i et nøytralt land. Er den nøytrale da ikke innstillet på å avverge et angrep av en krigførende på motparten over den nøytrales land, vil den krigf. som har mest grunn til å se seg truet dermed, også ha størst oppfordring til å beskytte seg ved å komme først.

som ble innledet ved okkupasjonen av Norge.

Rettsstridig forhold kan ikke ansees å være forvoldt ved

1. Handlinger som en borger under omstendighetene med skjellig grunn fant nødvendig for å redde fedrelandet fra faren for å gå over fra stillingen som okkupert til en mindre selvstendig stilling, såsom under militærdiktatur, protektorat, anneksjon.
2. Handlinger som heller ikke regjeringen Nygårdsvold vilde ha kunnet motsette seg dersom den var forblitt i landet, etter det folkerettsprinsipp, at det er okkupanten selv som avgjør, om der foreligger noen militær nødvendighet for ham til å sette seg ut over det okkuperte lands lov og rett.
3. Handlinger som er fremkalt ved den oppfatning av stillingen i det okkuperte Norge, at freden innenfor rammen av folkerettens bestemmelse om okkupasjon ble gjenopprettet her den 9-6-1940 ved regjeringens erklæring om, at krigen i Norge var opphørt og heretter skulde fortsette "på andre fronter", men altså ikke i Norge.
4. Handlinger som er fremkalt ved at borgerne overensstemmende med Stortingets presidentskaps og andre norske myndigheters skriv til Kongen av 27-6-1940 og med Stortingets fastslåen med kvalifisert flertall den 11-9-1940 har ansett regjeringen Nygårdsvold for ikke lenger å være regjering i det okkuperte Norge. Da disse uttalelser uttrykkelig ble begrunnet med at kongemakten var avskåret fra å utøve sine forfatningsrette funksjoner i landet ved å være utenfor landet, og at regjeringen Nygårdsvold og Kongen, derfor hadde opphørt å ha noen konstitusjonell myndighet i landet, ble disse uttalelser fra landets øverste konstitusjonelle myndighet avgjørende for mange norske borgers standpunkt.
5. Handlinger som noen har foretatt i tillit til rettledning av vanlige autoriteter på området eller i tillit til beslutning av noen som etter den rådende faktiske rettsorden i det okkuperte Norge hadde myndighet til å fatte sådan beslutning.
6. Handlinger etter okkuperte borgeres rettmessige interesser, selv om slike handlinger også kunde gavne okkupanten, når denne gavn for okkupanten ikke fortrenget handlingens ennå større gavn for landets borgere. Således forføyninger for å forebygge hungersnød eller kaos i landet, sabotasje eller andre angrep, som bare under åpen krig er tillatt, forføyninger for å beskytte liv, ro og orden, såsom blanding mot bombeangrep, beskyttelse mot epidemier, o.l..

7. Handlinger hvis rettmessighet vel fra noe rettslig synspunkt kunde synes tvilsom, men som ikke kan ansees for utslag av moralsk mindreverdige karakter, fordi de er fremkalt av den særlige **krigssituasjon**, og fordi borgerne på grunn av de uvante forhold ikke har hatt oversikt over deres fulle rekkevidde.
8. Handlinger som de nevnte stemples nå av rettsordenen som forbrytelser og rammes av strenge straffer. Det skjer i rettens navn. Etter grunnprinsippet i sivilisert rettsorden må enhver handling dømmes ut fra de forhold den er fremkalt av.- i likhet med forholdet, når et skip i havsnød kaster ladning overbord. Det gjelder også statsskipet.- Derneft er det et grunnprinsipp at rettsforfølgningen omfatter alle de skyldige, ikke leter enkelte ut som en slags syndebukker, jfr. strfl. § 81. De anklager som er reist mot titusener norske borgere kan ikke sees å stemme med disse grunnprinsipper for rettfærdig dom. Norges tragedie ble forvoldt ved de to kjennsgjæringer at styret oppga Norges nøytralitet da det tok parti for den ene krigførende, og at det deretter forlot først hovedstaden og så landet. De anklagede norske borgere har ikke ansvaret for noen av disse to avgjørende begivenheter.- De anklages fremfor alt for å ha støttet en sentralforvaltning i landet under den tyske okkupasjon. Men de anklagende myndigheter erkjente selv at en ny sentralforvaltning var tvingende nødvendig, endog mens de selv var i landet under krigen, og landets øverste myndigheter etter norsk lov erklærte det å være en "alvorlig plikt mot land og folk" å skaffe en sådan sentralforvaltning etter at styret hadde forlatt oppgaven her.-
- De avreiste myndigheter meddelte å ville arbeide for landets befrielse. Men å ville oppgi kampen i landet. Etter norsk lov og norske traktater om folkerettslige forpliktelser og rettigheter og etter det norske folks offisielle erklæringer til verden om at internasjonale konflikter må løses ved rettsmidler, var norske borgere pliktig å anerkjenne okkupanten som øvrighet i landet og avvise anordninger fra det forrige styre, når de stred mot okkupantens bestemmelser. Det gjaldt også om okkupanten etter krigsreglementets § 43 fant at militære hensyn krevde at han skulde sette seg utover landets lov og rett, således som da han den 25-9-1940 oppløste Stortinget og politiske partier, fordi disse etter okkupantens mening var for nært forbundet med det krigførende forrige styre. - Norsk lov pålegger hver borger etter evne å verge sitt land om det behøves. Det er i prinsipp en politisk plikt likeså vel som en militær. Hvis okkupanten selv overtok den sentrale sivilforvaltning i landet, vilde det bety et stort fall fra norsk selvstendighet ned mot tysk protektorat. Faren for en slik tysk sivil-

Stiftelsen norsk Okkupasjonshistorie, 2014

forvaltning kunde innlede et varig tap av landet frihet var erkjent av våre første myndigheter i landet, såsom fylkesmann Christensen, landsforbundets formann Volan og andre. Norske borgere som av slike grunner har handlet etter hva de anså for plikt etter norsk lov og rett mot fedrelandet, er nu satt under tiltale som forbrytere ved slike handlinger. - Det avreiste styre hadde i 1939-1940 støttet den oppfattning av den russiske politikk mot Finnland at den var innledning til en liknende politikk overfor Norge, og at norske menn derfor forsvarte sitt land mot Russland i Finnland. Denne fare fra øst for Norge var ikke forringet, men bare forøket ved <sup>den private</sup> regjeringen~~en~~ Nygårdsvold forbund med England. Nordmenn har fremdeles verget seg mot den russiske fare for sitt land i den tro at det var deres plikt mot fedrelandet, og at <sup>den private</sup> regjeringen~~en~~ Nygårdsvold ~~vil kunde bestemme over de deler av riket som ikke var okkupert, men ikke hadde noen myndighet for den okkuperte del vedkommende,~~ og det var fremforalt denne okkuperte del av Norges rike som var truet av fare fra øst.- Regjeringen Nygårdsvold hadde uttrykkelig tapt <sup>all</sup> denne myndighet da den ble avskjediget av Stortinget 11-9-1940. Slike nordmenn bli<sup>nu</sup> stemplet som fedrelandsforrædere, skjönt de har våget sitt liv for fedrelandet, eller netopp fordi de har gjort det.

Norske borgeres rettsbevisthet reiser seg mot slike oppfatninger av lov og rett og nasjonal bevisthet. I de foreliggende rettsanordninger og dommer angående spørsmålene er hverken de forhold, som har fremkalt borgernes handlinger, eller de personer som bærer ansvaret for disse forhold, trukket fram i lyset. Derimot har myndighetene brutt inn i tituseners liv, avbrutt deres livsbane og virke ved fengsling i halvårsvis og latt dem stemple som forbrytere, uten at deres skyld overhodet er blitt prøvet, priggitt mangfoldige til sykdom ved sult og usanitære forhold, voldt nervesammenbrudd, selvmordsforsøk og selvmord, vistnok i alle større fengsler i landet. Samtidig dermed fremholder myndigheter og presse, at man må sørge for å rettlede disse forbrytere så de kan "gis tilbake til samfunnet". Det vilde i så fall vistnok være av størst verdi om det ble sørget for å få klarlagt, at myndighetene selv handler etter norsk lov og folkerett i sin bedømmelse av de anklagedes formentlige forbrytelser, samt hvorledes de anklagede burde ha handlet : Om man skulde ha priggitt landet til borgerkrig eller militærdiktatur og folket til deportasjon. Et klart svar på de spørsmål vil ha verd for norske borgere som vistnok kan telles i hundretusener. Som stillingen er idag har rettsforfølgningen mot "landssvikere" bragt hundretusener norske borgeres rettsbevisthet og og samvittighet i motsetning til den rettsorden som myndighetene hevder. Myndighetenes avgjørelser fortøner seg derfor som vold,

tildels beslektet med prinsippene for lynch-handlinger i opprør mot hva disse norske borgere har ansett for lov og rett. Man har ikke lett for å vise fra seg det spørsmål, om myndighetene er oppmerksom på at vold fra oven kan fremkalle revolusjon fra neden, især når revolusjonære kretser allerede er i virksomhet.

Det ble <sup>her</sup> uttalt, at deres aksjon mot Norden ikke var angrep på de nordiske land, men på Tyskland.— Deres noter til Norge av 5-8-4-1940 ga klar besked om, at de vilde bryte hensyn til Norges nøytralitet, og deres mineutlegging og stasjonering av krigsskip på norsk sjøterritorium den 8-4-40 beviste, at de var gått over fra ord til handling. Kohts og Nygårdsvolds taler den 8-4 i tinget bekreftet dette og gjorde det klart for hele det norske folk, at regjeringen var på det rene med disse kjensgjerninger, at Vestmaktene hadde brutt hensynet til Norges nøytralitet og gjort alvorlige angrep på Tyskland over Norge.

- b. Nygårdsvoldstyret traff imidlertid ikke noen militærforflyninger mot disse kjensgj. Det avslo endog de inntrengende oppfordringer fra våre høyeste militære hold til å bringe de forsvarsmidler som vi hadde til rådighet, i kampberedt stand på de utsatte steder.— Det er på det rene at disse krenkelser av Norges nøytralitet og angrep ~~av~~ en krigf. på motparten utgikk fra Vestmaktene. Likeledes at styret Nygårdsvold ikke ventet noe tilsvarende fra Tysk side. Derimot er der fremkommet sterke tegn på, at Tyskland har hatt liknende planer om å besette Norge, og ~~at~~ det faktisk har besatt Norge. Det angir som grunn for sin aksjon, at dets motparter vilde besette Norge. Om Tyskland har hatt annen grunn for sin aksjon, enn å verge seg mot de allerede foreliggende angrep fra Vestmaktenes side og komme videre angrep fra dem i forkjøpet, er neppe tilstrekkelig oppklart. For begge krigf.'s planer gjelder imidlertid, at de var foranlediget av deres krigf. <sup>med hensyn til</sup> ikke synes å ha siktet på noen erobring.

Det er på det rene at styret Nygårdsvold overfor disse Vestm.'s krenkelser av Norges nøytralitet og angrep på Tyskland inntok en passiv nøytralitet.

Etter folkefett var styret da, hvis Norge skulde være nøytralt, forpliktet til også å inn ta samme passive holdning overfor det angrepne Tysklands forsvar i Norge. Styrets instruks til marinen 31-8-1939, gikk ut på, at man ikke skulde sette makt mot overmakt. Til lands og i <sup>den allerede nevnte</sup> luften var Tyskland verdens sterkeste overmakt den gang. Her var det altså dobbelt nødvendig for styret ikke å sette makt mot overmakt. Men Nygårdsvold regjeringen besluttet den 8-4-40 å oppgi Norges nøytralitet og ta parti for Vestmaktene, hvorefter Koht henvendte seg <sup>Samme</sup> den dag til den engelske gesandt og bad England om hjelp. Det var før noen tysk aksjon mot Norge hadde nådd fram til norsk territorium, men var foranlediget ved meddelelser om, at en tysk flåte var underveis til Norge.— Henvendelsen til England var en handling i klar motsetning til det norske folks vilje, den

rettspolitikk, som storting og regjering sålv hadde bekjehnt seg til, regjeringens anklager mot England, våre sakkyndige myndigheters erklæring om, ~~xx~~ vår militære uforberedthet og vårt folks politiske interesser av å stå utenfor stormaktenes krigspolitikk, ethvert allianseforhold til noen stormakt. Det må derfor antas at regjeringen har vært tvunget til å ta det/ standpunkt.

#### IV Norges overgivelse.

a) Krigen mellom Norge og Tyskland ble avblåst den 9-6-1940 ved erklæring fra regjeringen gjennom Koht om, at kampen i Norge var opphørt og skulde fortsette på andre fronter, men altså ikke i Norge. Dette ble gjentatt fra London i kringkastingstale av Koht den 20-6-40. Erklæringen ble utfyllt av komm.general Ruge den 9-6-40 ved avtale med den tyske overkommando på det tyske rikets vegne, om at de norske krigsfanger uten videre skulde frigis og norske offiserer frigis med erklæring på ære om ikke å bære våpen igjen mot Tyskland.

b) Regjeringen og Kongen forlot landet og reiste - den 7-6 - til England til tross for inntrengende oppfordringer fra bl.a. kom.gen. Ruge og general Fleischer. At regjeringen reiste til England var også mot Nygårdsvolds erklæring i stortinget den 9.april 1940. Han sa der, at "regjeringen måtte søke å beholde sit styre selv om det skulde se seg nøtt til å reise til Sverige". En reise til det nøytrale Sverige stillet seg altså den 9.april for regjeringen og storting, som den ytterste grunde for, hva regjeringen kunde gjøre i strid med dens oppgaver som norsk regjering uten å forspille sin stilling. Noen mulighet for, at Norges regjering skulde slå seg ned hos den ene krigf., medens dets land og folk var okkupert av den annen krigf., har ikke vært på tanke eller på tale mellom regjering og storting da stortinget den 9-4-1940 ga regjeringen fullmakt til å handle etter gr.l. § 17.-

c. Ingen norske offiserer eller soldater ble kommandert til å følge Kongen og regjeringen. Bare som frivillige slo noen - således gen. Fleischer - følge. Det stemte med krigsreglm. § 10 d, om overgivers konsekvenser. Overgivelsen omfattet hele det ~~geografiske~~ <sup>atletiske</sup> Norge, men ikke Norges hele statsrettslige område, ~~altså ikke østlandet, Bjørnøya, Jean Mayen, Bouvetøya eller den norske flåte.~~ <sup>derom nevndet derav ikke var fulgt av Tyskland, OKKupasjonen.</sup>

#### V Folkerettens bestemmelser om den rettslige følger av våpenstillstand og overgivelse.

En krig kan stanses foreløbig ved en våpenstillstand.

Da beror det på de gjensidige betingelser i våpenstillstandsavtalen, om krigen skal kunne gjenopptas, og i så fall når.